

dığı dualar, hikâye ve rivayetlerin metinlerini aynen naklediyor.

Birinci ve ikinci ciltlerde kelime ve cümlelerin rusçasile beraber lâticeleri de vardır. üçüncü ve beşinci ciltlerde ise rusçası bile azdır. Çuvaşça kelimeler çuvaşça ile izah olunuyor ki çuvaşça bilimyenlerin istifadesi çok müşküldür. İkinci ciltte de ekseriya metinlerin tercümesi yoktur (meselâ *Arla-pir le* kelimesine bakınız: c. II, s. 5).

Bu lûgat kitabı folklor ve etnografya bakımından eşi bulunmaz bir hazinedir. Mesetâ değirmen manasına gelen *arman* kelimesinin izahı 60 sahife yazılmıştır ki, değirmenin bütün parçalarının adları, değirmen ve değirmenci hakkındaki çuvaş inanmaları toplanmıştır (c. II, 6-67).

Çuvaş dili eski türkoloji ve finoloji mekteplerine mensup bilginlerin dikkatini celbetmiş olduğu gibi *Marr* tarafından kurulan Yafetoloji mektebinin de başlıca ehemmiyet verdiği Türk lehçeleridir. *Marr* ve muakkiplerine göre Çuvaş gurubu eski Sümer, Şumerlerle bağlı olmuş, Rus ve İslav dillerinin vucuda gelmesinde tarihten önceki Çuvaş gurubu dili başlıca rol oynamıştır. İşte bu bakımdan *Çuvaş dili lâğati* Türk tarihinin ve dil bilgisinin bir çok karanlık sorgularını aydınlatmak için de yardım edecektir.

Abdülkadir İnan

Abdülbâki, *Kaygusuz Vizeli Alâeddin*: Hayatı ve şiirleri — Remzi kitaphanesi — İstanbul 1933 s. Fıatı 100 kuruş.

Balikesir lisesi Edebiyat Muallimi Bay Abdülbaki'nin geçen sene neşredilen *Kaygusuz Vizeli Alâeddin hayatı ve şiirleri* adlı kitabında Kaygusuz'dan başka Dukakin zade Ahmed, Ledünni, Emir Osman Haşimî, Lâmekânî Hüseyin, Oğlan Şeyh İbrahim Gaybî Sun'ullah, Sarı Abdullah gibi melâmîlerin bazı şiirleri de görülmektedir. Hiç şüphe yok ki bu manzumelerin bir araya getirilmesi epeyce üzücü bir araştırma mahsulüdür.

Ankara Maarif kütüphanesindeki eserleri tetkik ettiğim sırada melâmîlik ve edebiyatı bakımından büyük bir kıymeti haiz bir mecmua gözüme ilişti. Kütüphanenin F ⁶/₂ Numarasında kayıtlı olan bu mecmuada Bay Baki'nin *Kaygusuz* unda bulunan şiirlerin hemen ekserisi - cüz'î nüsha farklarile - aynen mevcuttur. Müelli-

fin gerek *Kaygusuz* ve gerek ondan evvel neşrettiği (Melâmilik ve melâmiler) [1] adlı iki eserinde mevzubahs edilmeyen bir takım elâmî şairlerinin bazı parçalarına gene bu mecmuade ras-gelıyoruz. Bir melâmî tarafından tertip edildiği muhakkak olan bu yazmada Yunus Emre, Eşref oğlu Rûmî, Abdülehat Nuri, Muhyi, Oğlan Şeyh İbrahim, Abdi, Üftade, Hüdai, Dede Ömer Ruşenî, Abdürrahim Tirsî, Eroğlu, Rûsuhi, Sadi... gibi bir çok mutasavvîf şairlerin manzumeleri arasında bilhassa Vizeli Alâtın ile Emir Osman Haşimî'nin şiirleri mühim bir yekûn tutuyor.

Bay Baki'nin neşrettiği kitapta Haşimî'ye ait olan fakat baştarafı noksan yazılmış bulunan (S. 19) bir şiirin eksik beyitlerini aynen buraya alıyorum:

Bihamdillâh ki bu Rûm'a irişdi mürşidi kâmil
Saadet anların oldu olara oldular vâsıl
Hakikat nurunu evvel Acem'den Rûm'a nakletti
Hamit sultan idi geldi biizni Şeyhi Erdebil
Gelip bu sırrı bildirdi o sultan Hacı Bayram'a
Buların vasfını tavsif edemez lâl oluptur dil
Ve bilcümle o sır andan Ömer Sultan'a neketti
Görüp söyler inan tahkik sözün ravi değil nâkil
Bulardan sonra sahib sır oluptua Sultan ibni Yâmin
Buların hâlilen hallen ki yoksa sana ne hâsıl
Pes andan sonra sahib sır oluptur Pir Ali Sultan
Hakikatte bular birdir iki görme sen ey gafil
.....

Bay Baki'nin kitabında mevcut olmayan (Dukâkinzade Ahmed) in hece veznile yazılmış bir manzumesini de naklediyorum:

Yârim anda ben bunda
Ezel gördüm bu aşkı
Can kalıba girmeden
Kadim gördüm bu aşkı
Şükür cihane geldim
Pirimin yüzün gördüm
Er Hak kohusun aldım
Kılağuz gördüm bu aşkı

کیرنه دله بوسته
Bir ehli kemal iste

Postun değişmiş dosta
Seyyit gördüm bu aşkı
Kılavuz gerek âdeme
Kılavuzsuz yabanda
Mansur'leyin meydanda
Berdar gördüm bu aşkı
AHMED garip ilinde
Haktır sözü dilinde
Seyrinde sülûkünde
Gülşen gördüm bu aşkı

Aynı mecmuada "Abdi, ismindeki şairin hece veznile yazıl-

[2] Melâmilik ve Melâmiler, İstanbul 1931, Devlet Matbaası, Türkiyat Enstitüsü neşri, s. 381.

miş bir ilâhisi görülmektedir. Bu zatın *Abdi* mahlâsile şiirler yazan "Sarı Abdullah," olması kuvvetle muhtemeldir. Bu manzume-yi de aynen naklediyorum:

Ey cümle halkı yaradan
Kaldır hicabı aradan
Seyredelim her aradan
Hayranın olayım senin
Sensin Ahad sensin Samed
Kullarına eyle meded
Tak boynuma aşkın kemend
Mecnunun olayım senin
Sensin evvel sensin âhir
Aşkın oldu günden zahir
Eyle, gönlümüzü tahir
Meftunun olayım senin

Sensin kerim sensin rahim
Her hallere sensin alim
Lütfet bize kalbî selim
Teslimin olayım senin
Habirim ol basirim ol
Hem gözüme gönlüme dol
Efendim geldi suçlu kul
Kem kulun olayım senin
Abdi mahzun mücrim kuldür
Vashın ile anı güldür
Efendim nefsimi öldür
Kurbanın olayım senin

Burada Sarı Abdullah'ın *Gülşeni zâr* adlı manzum bir eserden de bahsetmeyi faydalı görüyorum. Mahmud Şebüsteri'nin meşhur eseriyle hiçbir alâkası olmayan ve bizzat Sarı Abdullah tarafından nazmedilen bu eser "Vahdeti vücud," felsefesi bakımından çok değerli bir vesikadır. Şimdiye kadar üç nüshasını (Eyüp-Mihrişah No. 199, Umûmî kütübhane No. 8822, Selimağa - Haşim-paşa No. 43) gördüğüm bu eseri Bursalı Tahir'in de Abdülbaki'nin de görmedikleri anlaşılıyor.

Hususî kütübhanesinde Tasavvufî bir çok yazma kıymetli eserler bulunan İstanbul vilâyeti mektupçusu Bay Osman'daki bir memuada Gaybî'nin şu manzumalarına tesadüf etmekteyiz:

Dervişim sanma
Nefse aldanma
Aşka ol yoldaş
Feda et can baş
Aşk odına yan
Canı kıl kurban
Er sözün dinle
Âh idüp inle
Sen seni sanma
Nefs okın atma
Kesrete dalma
Bir şey eyleme
Kalbi it halvet
Bulagör vahdet
Huyunu arıt
Olmağil ityit
Güç olanı çek
Gaybî tek ol tek

Derviş ol derviş
Devriş ol derviş
Gözün olsun yaş
Derviş ol derviş
Ol biryan her an
Derviş ol derviş
Hak sözün anla
Derviş ol derviş
Şirke baş çatma
Derviş ol derviş
Lezzete kalma
Derviş ol derviş
Kalmasun zulmet
Derviş ol derviş
Er yoluna git
Derviş ol derviş
Kalmayasın pek
Derviş ol derviş

Aşka heves itme sakın
 Rûsvaylığa eyler akın
 Gice vü gündüz ağladır
 Zencir ile bağladır
 Dile ne gelse söyledir
 Dibsiz denizler boyladır
 Halk güft ile gûya düşer
 Tûfan olur gâhi taşar
 Gâh cümle şeyden boş olur
 Mecnun gibi bihuş olur
 Gâh diri olur gâh ölü
 Âşıklığın budur yolu
 Taklidleri tahkik ider
 Âşıkları zındik ider
 Âşk halini bilen bilir
 Ne âr ü ne namus kalur
 Gâh hark-ı âdet ettirir
 Halka melâmet ettirir
 Âşık olan olur harik
 Deryayı aşk içre garik
 Esrarı Hak gele dile
 Aşkdan kopar her gulgule
 Gaybî edildi sırrı faş
 Kaldırdı â'dâ cümle baş

Aşk âdemi bednâm ider
 Aşk âdemi bednâm ider
 Cânü ciğerin dağladır
 Aşk âdemi bednâm ider
 Aşk hâli zira böyledir
 Aşk âdemi bednâm ider
 Başıma durma halk üşer
 Aşk âdemi bednâm ider
 Gâh şevk ile sarhoş olur
 Aşk âdemi bednâm ider
 Gâh uslu olur gâh delu
 Aşk âdemi bednâm ider
 Mülhidleri sıddik ider
 Aşk âdemi bednâm ider
 Aşksız bu zevkten ne olur
 Aşk âdemi bednâm ider
 Terk-i ibadet ettirir
 Aşk âdemi bednâm ider
 Sarhoş olur bilmez tarik
 Aşk âdemi bednâm ider
 Tutar cihani velvele
 Aşk âdemi bednâm ider
 Atılmada her demde taş
 Aşk âdemi bednâm ider

Üniversite kütüphanesindeki bir Mecmuada da (No. 1518)
 Gaybî namına şu şiir kayıtlıdır:

Yüce yerde akar dağlarda sular
 İçimde vardır çok erenler pirlar
 Hak'ka âşık olmuş ağaçlar yerler
 Dağlar cuşa gelmiş tevhid arzular
 Geçer kışlar gene gelir bu yazlar
 Öter kuşlar dürlü dürlü avazlar
 Mahrum kalır Hak'kı görmeyen gözler
 Gözler cuşa gelmiş tevhid arzular
 Hızır İlyas gezer dağlar yoldaşı
 Azm edüp dolanır dağ ile taşı
 Aşkından boşanmış suların başı
 Sular cuşa gelmiş tevhid arzular
 Miskin *Gaybî* eder bizde varalım
 Yeşesil dağlar sefasını sürelim
 Bin cân ile Hak'ka tevhid edelim
 Canlar cuşa gelmiş tevhid arzular

İşte şu mahdut vesikalar da gösteriyor ki Bay Abdülbâkî'nin neşrettiği manzumelerden başka Melâmî şairlerinin hece vezniyle yazılmış daha bir çok şiirlerini bulmak kabil olabilecektir.

Sadettin Nüzhet Ergun

Ali Rıza (Yılman Yalgın), *Cenupta Türkmen oymakları*.— I İstanbul 1932, sayfası 95, tablosu 10; II Ankara 1933. s 96, tablosu 6; III Ankara 1933. s 102, tablosu 6; IV Adana 1934. s 87, tablo 8.

Cenubî Anadolu etnografya ve folkloruna dair araştırmaları ve orjinal yazılarıyla tanınmış olan *Bay Ali Rıza (Yılman Yalgın)* son üç yıl içinde "*Cenupta Türkmen oymakları*," adile bir seri halinde dört kitap neşretti.

Malûmdur ki Türk göçebeleri arasında Türkiyatçıların tetkiklerinden uzak kalanı cenubî Anadolu Türk boylarıdır. Bundan seksen yıl önce Anadolu'da seyahat eden Alman diplomatı Mordtman (Arap göçebelerine dair kütüphaneler dolduracak kitaplar yazıldığı halde Türk göçebelerine dair hiç bir eser yazılmamıştır) diye şikâyet etmişti. Mordtmanın hatıra ve mektuplarını neşreden [1] *Frans Babinger*'in verdiği malûmata göre (not 17. s 557) seksen yıl önceki vaziyet pek az değişmiştir. Bu bibliyografide yazılan eserlerin hiç biri tetkik eseri denilebilecek kitap değildirler. Bizim kendi müelliflerimiz ise bu sahada ciddi bir eser vermemişlerdir. Ali Rızanın eserleri bu sahada ilk mühim monografiler sayılabilir.

Bay Ali Rızanın bu dört kitabından birinci kısmına dair mü-talealarımızı önce neşretmiştik. (Azerbaycan Yurt bilgisi, 1932. cilt. I, Sayfa. 309-310). Son II, III, IV üncü kitaplarda cenup vilâyetlerinin muhtelif muntakalarında yaşayan Türk boylarının ayrı ayrı tetkikinden toplanan etnoğrafi ve folklor maddelerini ihtiva etmektedir.

Müellif II inci kitapta *Bulgar dağ* göçebelerinin göçlerini, el sanatlarını, çadırlarının tavsifini, türkü ve destanlarını toplamıştır.

Sayfa 46 da müellif *Berendi köyü* adlı bir köyden bahsediyor. Halk rivayetine göre güya bu köyün eski adı *Yerelli* imiş de sonradan *Berendi* olmuş imiş. Ali Rıza bu kelimenin *Bayındır* bozuntusu olacağını tahmin ediyor. Burada gerek halk işti-kakına dayanan *Yerelli* ve gerek müellifin *Bayındır* diye izaha kalkışması şüphesiz yanlıştır. *Berendi* bir kabile adı olarak eski Osmanlı vesikalarında arap harflerile برندی biçiminde geçer.

[1] A. D. Mordtman. Anatolien Skizzen und Reisebriefe aus Kleinasien 1850-59, Hannover 1925.

(Ahmet Refik. Anadolu'da Türk aşiretleri). Rus vakanüvislerine göre bu Türk kabilesi X uncu asırdan beri malûmdur. XIV üncü asırda bunların bir kolu macaristanda yerleşmişti. (1334 te Ogur kralı Rus kinazlarından Jaropolk'e yardım için 30 bin Berendi göndermiş) olduğu rus vekayinamelerinde yazılıdır (Aristov. Zametki.. I, S. III-IV 316)

Berendi ler XII - XIII üncü asırlarda rus beylikleri tarihinde büyük rol oynamışlardır. Rusyanın Vladimir vilâyetinde *Bernoı bataklığı* denilen bir büyük bataklık ta vardır. Berendilere ait haberler rus müverrihi Solovyev'in "Rusya tarihi,, nde ve Samoçevski'nin *Torki, Berendiyi Çernıye Klobuki* adlı eserinde toplanmıştır. *Berendi* ler Oğuz heyetine dahil bir Türk kolu olmuştur. Fakat bunlar Oğuzlardan ziyade Kıpçaklara yakın olmuş olsalar gerektir ki *li* yerine *di* (Berendi — Berenli) kullanmışlardır. (Karakırkızlarea *Beşberen* oymağı vardır. Aristov "Berendi,, lerle bu oymak arasına bir yakınlık görüyor ki bize göre haklıdır).

81 inci sayfada (Türkmenlerde gün doğusu semtine karşı hürmetsizlik vardır. Bu tarafa *Yalancı bucak* adı verilir) denilebilir. Bu an'ane çok şayanı dikkattir. Bütün orta Asya ve doğu türklerinin an'anelerile tam bir tezat teşkil eden bu an'ane acaba yerli kavimlerden mi geçmiştir? *Radlot, Potanin, Bartold* gibi bilginlerin araştırmalarına göre eski türklerde *Doğu kültü* . . . yaygındı *cenup kültü* ancak Moğol istilâsından sonra girmeğe başlamıştır. Anadolu Türk boylarının *Doğu* ve *Batı* semtlerine dair an'aneleri daha iyi araştırılmağa muhtaçtır.

III üncü kitabın 7 inci sahifesinde *Aladağın Sağdı* başlıklı bir türkü vardır, Buradaki Sağdı sözü dikkate değer bir sözdür. Acaba sağdı *Ağıt* in bir bozuntusu mudur? Yahut bir nevi Türküye verilen ad mıdır? Eğer böyle bir kelime hakikaten halk içinde yaşıyorsa eski sağü kelimesinin *at* ve *it* ekile yapılmış cemi olduğunda şüphe olmaz. Bu kelimeyi izah daha derin araştırma isteyen bir mevzudur. 39 uncu sayfada tespit edilen "Su perisi,, efsanesi bütün Türk boylarında yaygındır. İslâvların Rusalka larına (bakınız : Leze'nin İslâv mitolojisi adlı eserinin Rusalka babına) benzeyen bu "sarı kız,, Altay ve Yenisey Türklerinde *su ezi* (su sahibi) ve bazan da *almıs* adını taşır. Başkurtlar ve Kazanlılar buna *su anası* diyorlar. Cenupta "Zamantı,, kıyılarında yaşanan bu an'ane eski Türk an'anesidir.

IV üncü kitabın çok mühim maddelerinden biri *Tepegöz* masalıdır (s. 32-34). Sanatlara dair verilen malûmat bugüne kadar Anadoluya dair yazılan eserlerde tesadüf edilmemiş malûmatdır. Yorulmaz halkiyatçımızı bu eserinden dolayı kutlularız.

Abdülkadir İnan

A. Yakubovakiy. Doğuda Feodalizm. Altın ordu paytahtı, Bereke'nin Sarayı (*Feodalizm na Vostoke. Stolitsa Zolotoy Ordı — Saray Bereke*) Leningrad. 1932, Sahife. 50.

Profesör Barthold'un talebelerinden Yakubovski'nin bu küçük eseri devlet ermitajındaki "Kültür ve Sanatlar Müzesi,"nde *Doğu feodalizmi* nin 31 inci sergisi münasebetile toplanan Saray şehrine ait eskî eserleri tetkik ederek bunlara dair bir fikir vermek için yazılmıştır.

Sovyetler cumhuriyetinde yapılan ve yapılmakta olan diğer tarihi araştırmalar gibi Jakubovskinin eseri de Moğol imparatorluğunun kuruluşunu, bu imparatorluğun batısında vucudda gelen ticaret ve sanayi merkezi olan Saray şehrinin inkişafı ve sukutu safhalarını; "Doğu feodalizmi," nin iktisadi rollerini tarihî materyalizm bakımından aydınlatmağa çalışıyor. Bununla beraber, Jakubovskinin eseri yalnız propaganda maksadile yazılıp habeden knbbe çıkarmakla uğraşan müelliflerin eserlerine benzemiyor. Müellif, nazariyelerden ziyade doğu kaynaklarında yazılmış hadiseler ve Moğol devrine ait eski şehir harabeleri hafriyatı neticesinde elde edile andaçlara ehemmiyet vermektedir.

Eser iki bölümden ibarettir. Birinci bölümde XII inci asırda ve XIII üncü asrın başlarında Orta Asya feodalite cemiyeti,, ikinci kısımda ise Saray şehri hakkında malûmat verilmektedir.

Müellife göre, Moğol fütuhatının muvaffakiyeti Moğol ordusunun kalabalıklığında ve şiddetli muamelerinde değildi. Moğollar, muvaffakiyetlerini orta ve ileri Asyanın iktisadi hayatında vucuda gelen derin bir buhrana medyundur.

Doğu kaynaklarının pek az tetkik edilmiş olmasına rağmen malûmdur ki XIII üncü asır başlarında orta ve ileri Asya soysal bir buhran geçiriyordu. Selçukilerin yerine Harzemşahların gelmesi de bu buhranın ilk safhaları idi. İşlenen topraklar Aristokrası ve derebeyler elinde bulunuyor, köylü ahali bunlar tarafından istimar olunuyordu. Diğer cihetten şehir hayatı eski zaman-